

Landskap: Lusåland Upptecknat av: Gunnar Hobro
Härad: Tunelands Adress: Hässelbohem
Socken: Tuna Berättat av: P. A. Svensson o. Henry Svensson
Uppteckningsår: 1938. Född år 1857/1899 i Tuna sn.

Tjärbränning. sid. 1-17.
Kolning. " 18-25.

25 sid.
(8 foton)

5534

1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

Tjäsbränning.

Man har i traktat. bränt tjära. rätt

Tjären rann tack vare stenstivans lutning,
 genom slänten alltså. Man var nog
 på mura med ler runt om grytan för
 att få lufttät. Sedan eldade man bränsle
 och då drogs träspriten före; sedan kom
 tjären. Det gällde att slugga riktigt fett
 "tyre", det höll bra med tjär. Av en större
 gryta full med "tyre" fick man ungefär 3 kan-
 nor tjära.

Det viktigaste sättet att få tjära,
 i synnerhet i större skala, var som sagts i
 "tjårdalarna". Dessa grävdes runda och
 flades i en sluttning, mest söder så att so-
 len sken på dem. Bäst var det att ta en
 höjd där det är "röjord" (dålig järnhaltig jord).

Tjårdalens innerkanter beströddes med
 mura med ler för att inte tjären skulle

rima igenom. Det gick också att kläda
dalen upp bakspår. Sedan fylles i behöv-
liga ställen med jord. Näver brukas ej här
att lägga som inberklätsel. Sedan dalen
bränt en gång, den första, blev det ju kvar
en hård skohjpa av tjära, så sedan behöv-
des ej mera innerklätsel. Emellan dalen
ju lägges i backe för dess främre (nedre)
kant. Lägges upp av stenvall (omvärd)
av gräset, som fylles ut med jord i spring-
orna.

Från ungefär tjärdalets mitt till dess
ytterkant (genom stenwallen fram till) lägges
en trärämma "juta". Genom rinner dess
färdiga tjära ut och samlas så upp.
Man bränner här, som vid
tjärbränning i gryta, s. k. "tyre" eller fin-

huggen talloed. Den skall vara av god be-
 skaffning, allt skräp och ruttet krusas
 bort.

"Tyret" sättes upp på följande sätt.
 Mitt i dalen sättes upp en lodrät stång,
 "rättelrestång". Kring denna byggs veden
 upp, "som ett hus" så högt som möjligt. Den förs-
 ta veden mitt i Gärdalets botten lägges
 i fyrkant kring stängen (se Skiss sid. 5).
 Sedan lägges lager på lager runt ut-
 med Gärdalets sidor, radiärt. Ett lager
 runt omkring kallas en "flo". Sedan täc-
 kes den söver med gråauris. Risttäck-
 ningen sträcker 1 fot från baken, d.v.s.
 kanten av Gärdalet. Höjden från botten
 upp till gråurislagnets undre del bör vara
 cirka 4 fot och höjden från botten upp till

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland

Upptecknat av: S. Hobrok

Härad: Värmland.

Adress: Skillingen.

Socken: Tuna

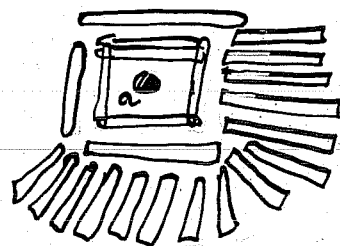
Berättat av: S. A. Svensson

Uppteckningsår: 1938.

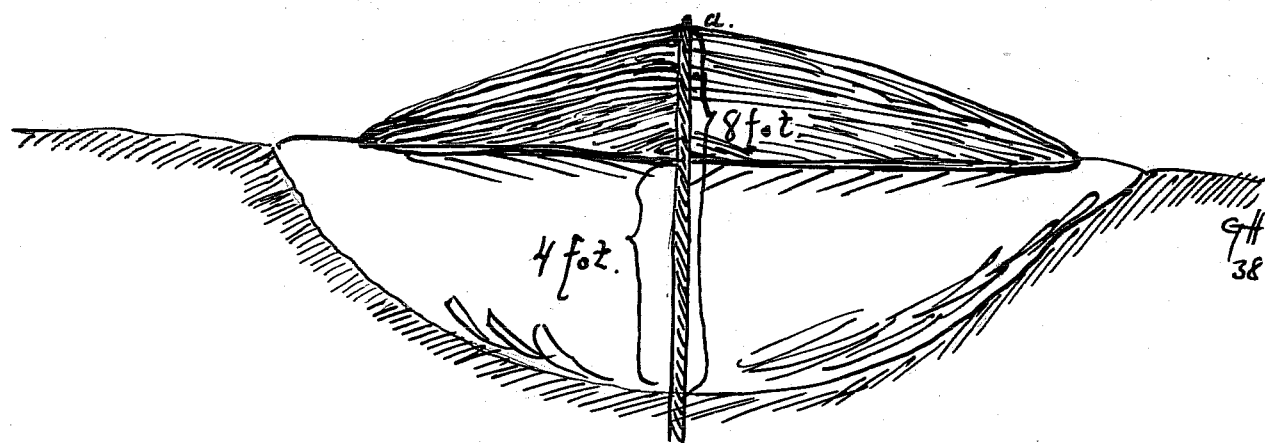
Född år _____ i _____

5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vedens läggning sedd
ovanifrån (i mitten av
Tjändalen).

Tjändalens ved läggning
sedd i genomskärning.

Skisser: S. Hobrok.
1938.

Skriv endast på denna sida!

graurislagets ömryta cirka 7 eller stundom 8 fot. "Rättelrestängen" är "a" på skissen sid. 5. När täckningen med grauris är gjord brukar man säga att "nu är borden klädd".

När man sedan eldar läggs riktigt fin, snett typ på randen vid backen där man eldar. En torva av gräs träas överst på stängan, detta skyddar så att ej jord el. dyf. faller ner då typet spunkar.

Man täcker över graset med röjord eller av fall, stichor u. m. från tillredningen av typet. Eller kan man då tjärdalen ej längre är ny lägga på stybb.

Da det brinner slår man ned en klubba av trä på tjärdalen för att jämna, samt river ut kol raut ihruq, detta får

sker 2 ggr om dygnet. Det brukar brinna
ett dygn.

Vid hantarna av tjärdalen lyfter man med
en grade för att släppa in luft i tyget. Man
får inte spara på värmen för då blir det
bara kol och ingen tjära!

Blott två personer behövs till arbetet.

Om gas tränger upp ovanpå tjärdalen
och där antändes, kallas detta "invald".

Tjärsluften anses nyttig, exempelvis vid
spandsha sjukhan. Huru hela tjärbrän-
ningsproceduren är färdig tar det 5-6
dygn. Man bor då under tiden i hyttan
intill. Terpentin tar man ej vara på
vid tjärbränningen.*) Om det är bra "tyre"
kan man få omkring 500 liter av tjär-
bränning, samt 3 läster träkol. Men
ej heller träspit.

lägges upp i den lilla enkla kollaran in-
till. Om träskolen vill bränna, släches det
med vatten eller sand.

Tjärnan rann ut i "tappdalen" där den
samlades från "jutan" ner i en balja
eller grop med vatten. Detta vatten var
grundvattnet, som skulle stå så högt att
luft ej kom in i dalen.

Tjärnan såldes i kanner, för fick
man 50 öre kunnan. Den hällades i tun-
nor, och dessa bands en på var sida om
hästbyggen och forslades så iväg på de
dåliga vägar. Det gick mest till stä-
derna och till sheppsbyggen.

För att få bättre tjärna rindbarhade man
ballarna, på vintern, så hade de sommaren
att köpa ut på. De fick så stå ett par år,

sen kunde man ta den, högs upp på viren.

Träkolen köptes mest av suederna för, hellre dalskol än stenkol.

Man bränner mest vid jingst eller midsummer. Det är ej bra i den kalla årstiden. Järnen är trög att tappa i kall luft. Flå får man ju ganska tjock tjära.

Mesta avsättningen blir till båtbyggen i Oskarshamn.

Man kokte också bech av järnen. Den skulle då koka i cirka 40 minuter, och blev då till hårda stycken, användes för skomakarnas bechträd. Det var ej så fett som fabriksbech.

ACC. N:R. **5534**

Landskap: Småland

Upptecknat av: G. Hobrol

Härad: Tumälar.

Adress: Hblm.

Socken: Tuna.

Berättat av: S. A. Svensson

Uppteckningsår: 1938.

Född år i

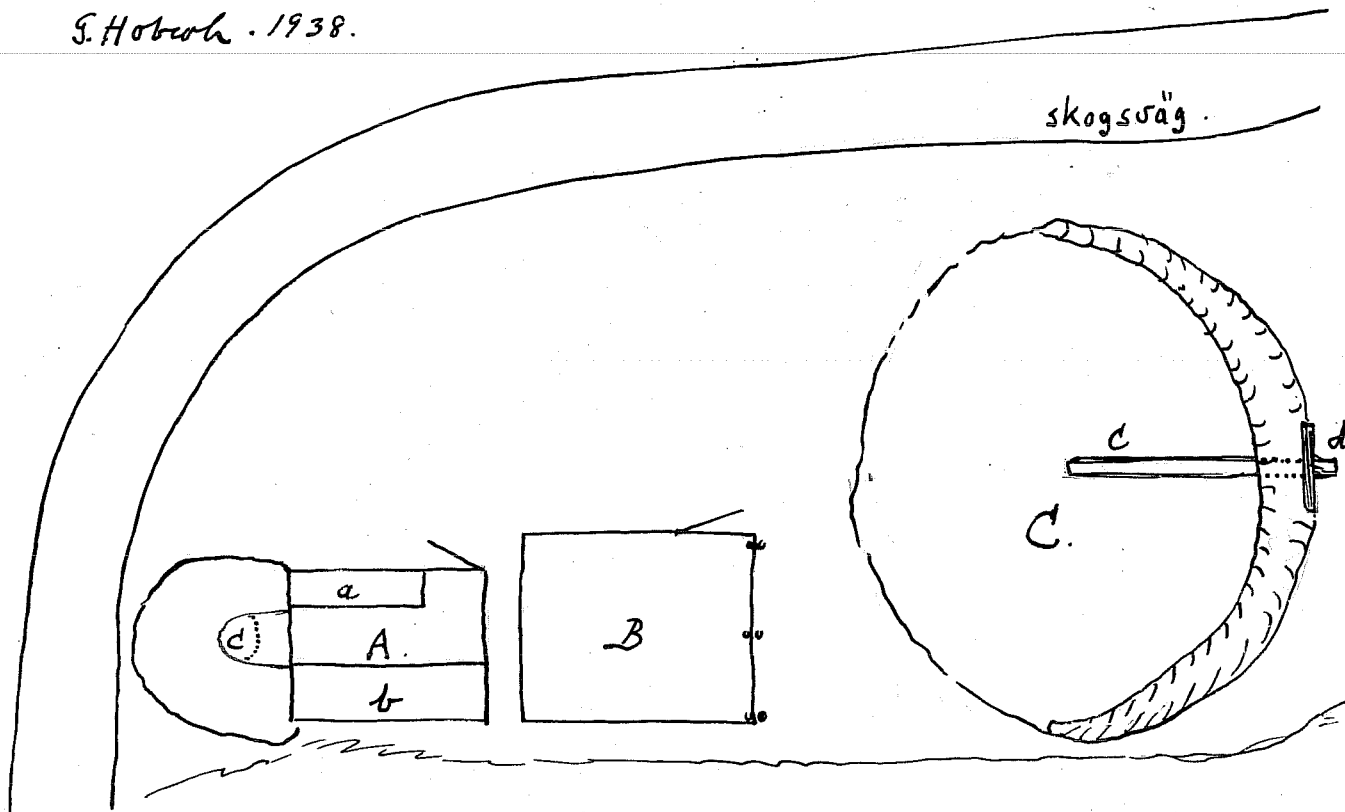
10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tjärdal på sagesm. ägor.

PLANRITNING SKALA 1:100.

G. Hobrol. 1938.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland.Upptecknat av: S. HobroHärad: Tumälar.Adress: Flåm.Socken: TunaBerättat av: S. A. SvenssonUppteckningsår: 1938.

Född år i

//
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVBeskrivning till planritning sid. 10.Tjardalen ligger i en långsluttande backe sluttande åt höger å planen.A. är kollhyttan, som blott är bristfälligt sadeltak direkt på marken och i gaveln tunn brädvägg. I andra änden är en jordhög, i vilken eldrörningen för rök från den öppna härden går upp.

a. betecknar liksom b. två britor i hyttan. c. är härden, där den punkterade linjen anger skorstenhålet vid inmat mot hyttan till.

B. är kolladan mycket bristfällig brädhytta, i ena gaveln (den åt tjardalen till) är väg-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland.

Härad: Tunaväns.

Socken: Tuna.

Uppteckningsår: 1938

Upptecknat av: S. Hobro

Adress: Hblm.

Berättat av: S.A. Svensson.

Född år i

12.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gen gjord så att bräder lagts mellan lodräta
stavar uppställda parvis och sammankopp-
lade med vedjer, liknande "kotet" i en gård-
gård.

C. i fjärdalen. Den är 6 m. i diam. in mot
dess mitt på trästämman, "jutan" (C.), som
nynnar ut genom stämman och sticker
ut vid "d." där tjäran uppsamlas. Stensätt-
ningen är 95 m. bred ungefär 1 m. vid botten
om "jutas" utlopp.

Se i övrigt foton: sid. 14-17.

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland.

Upptecknat av: S. Hobrok

Härad: Tumalåns.

Adress: Holm.

Socken: Tuna.

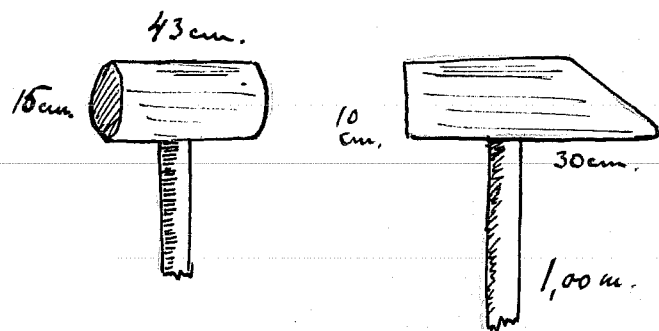
Berättat av: S. A. Gransson.

Uppteckningsår: 1938.

Född år i

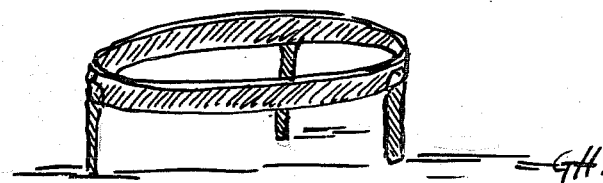
13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Klubbor av trä
all jämna tjärvalens
gränssäckning med.

Skisser S. Hobrok
1938.

"Fotrering" för stekpannor etc.
i kolhyttan där man bor.
H = 10 cm.
D = 20 cm.
SKILL endast på denna sida!

Landskap: Småland Upptecknat av: J. Hobro
 Härad: Tumalaus. Adress: Skelm.
 Socken: Tuna Berättat av: S. A. Svensson
 Uppteckningsår: 1938. Född år i

a

Tjardalen från den
 grop där man sam-
 lar upp järnen.

b

Tjardalen, upp-
 samlingssättet
 med "juffen" stickan-
 de fram.

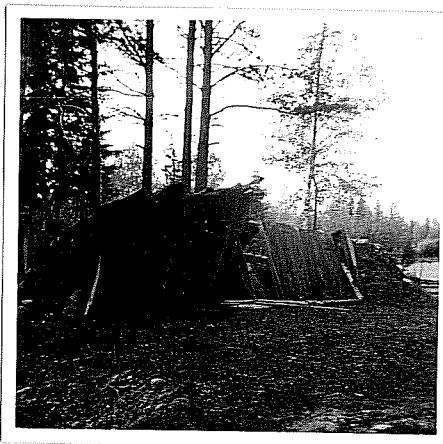
Foto: J. Hobro. 1938.

Skriv endast på denna sida!

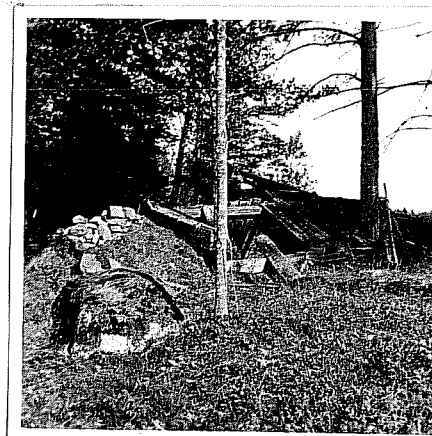
ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland Upptecknat av: G. Hobrok
 Härad: Tunslän. Adress: Nämlen
 Socken: Tuna. Berättat av: S. A. Svensson
 Uppteckningsår: 1938. Född år _____ i _____

16.
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

a

b

Kollada och kollhytta.

Foto: G. Hobrok. 1938.

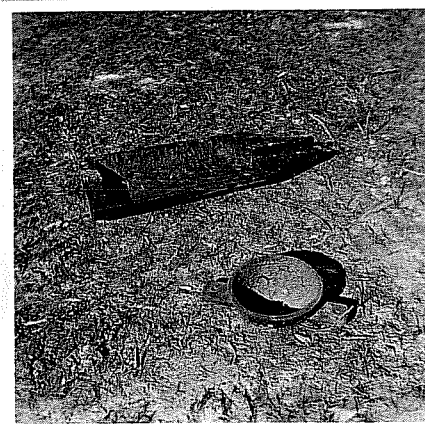
Skriv endast på denna sida!

5534

ACC. N:R.

Landskap: Småland.Upptecknat av: S. Hobro.Härad: Tumalåns.Adress: Flåm.Socken: Tuna.Berättat av: S. A. Svensson.Uppteckningsår: 1938.

Född år i

17.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV1. Tjäärämma och2. Tjääril.

1. L = 82 cm.

B = 28 cm.

2. D = 25 cm.

L = 40 cm.

Redskapen användas vid tjärens
hållande fr. olika kär, ex. i kanner
eller andra små, tunnare etc.

Skriv endast på denna sida!

Foto: S. Hobro. 1938.

ACC. N:R. 5534
Landskap: Småland. Upptecknat av: S. Hoboh.
Härad: Tumslåns. Adress: Skän.
Socken: Tuna. Berättat av: S. A. Svensson
Uppteckningsår: 1938. Född år _____ i _____

18.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kolning.

Kolmilan skall läggas på jämn mark, en
sakt som kauske g. är så lätt i dessa teak-
ter med ofta kuperad terräng. Dess område
bör vara ganska outfattad, en kolmi-
las omkrets räknas vara i regel 10-20
famnar runt stening.

Midt på kolbotten ställs en lodrät kraftig
stolpe, "rättselstängen", eller och sättes upp
en ihålig stock eller en av fyra samman-
spikade bräder åstadkommen ränna
eller rättare trunna. I denna eldas det.
Fyra stenar får finnas i milans botten, ty

Skriv endast på denna sida!

5534

ACC. N:R.

Landskap: Småland.

Härad: Tuna. län.

Socken: Tuna.

Upppteckningsår: 1938.

Uppptecknat av: F. Hoberg

Adress:

Berättat av: S. A. Svensson

Född år i

19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de värmer för hänt. Hitorna byggas an-
tygen av stockar eller av fall.

Man lägger gärna propps eller av fall i
botten, med några fot emellan varje, i
varje fall ej för tät, för att g. hindra luft-
tillförseln. Sedan reses virket utmed kum-
man eller "rättsstängan". Alla ändar
av virket jämnas av upptill. Sedan läses
det hela ned gravris, mest på ovansidan,
"kullen" för att det inte skall falla ner stybb
i milan. Därefter häves på stybb cirka
1 fot djupt över hela. Om man har till-
gång till sågspån är det bra. Detta medel
visar sig vara allmänt använt i trah-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland.

Härad: Tunasläns.

Socken: Tuna.

Uppteckningsår: 1938.

Upptecknat av: S. Hoberg

Adress: Hålsjö.

Berättat av: S. A. Svensson

Född år i

20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Men, alla Kolubilor här synas ligga invid
sågar, så att det finns god tillgång på
sågså. Kolubilor och sågar äro på
de flesta håll igång sommaren igenom
här. Man kan också täcka vilan
med jordlager.

Om ej krumma användes i vilan, så
huggs man ned en yta ett hål i graven.
Man tänder mot vind, så det får bräna
liksom en liten brunn av tyne. Då det
brinner rikligt häves på graven och
stykks.

Om det brinner genom krumman brin-
ner det nertill. Den är fullpackad med

ACC. N:R. 5534

Landskap: Småland.

Härad: Turalands.

Socken: Tuna.

Uppteckningsår: 1908.

Upptecknat av: S. Hobroh

Adress: Hlhm.

Berättat av: S. A. Jönsson.

Född år i

2/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lyne; och den drar elden sig neråt, och
går från kärnan utåt.
Det tända på nyss skildrade sätt ope-
på anses vara det likesta.

Den milan blir för brant stället utmed
sidoyborna "block," liknande stora klubbor
av trä (se skissen).

Då milan bränt ett lygne finns
en del gas, som kan spränga den då alla
blocken flyger ut. En metod, som är ny,
är att sätta trumma från mitten ut till kan-
ten. Detta lärde man i fjol vidter från
Skogsbruk i Östergötland. Detta att släppa
ut gasen, som då avgår genom en blockstor-

ACC. N:R. 5584

Landskap: Småland.Upptecknat av: S. HobrookHärad: Tunabäcks.Adress: Sthlm.Socken: Tuna.Berättat av: S. A. Keesonson.Uppteckningsår: 1938.

Född år i

22.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sten. Sådana ses nu överallt på kullarna i orten!

Den milan slår, så gasen bannar sig väg ut var den kan, får man vara beredd.

3-4 man öser då på stybb. Man kunde ju inte öppna ett riktigt hål på milan någonstans för då kunde det ta eld alltså. Kollingen tog ca. 14 dagar. Sedan faran för att milan skulle slå sig var över, behövdes blott en man att se till den.

Drivning: enkelt sätt var att låta den stå och svalna och kalla alldeles; eller också släckte man med vatten, under det man rev ner den. Man började

Skriv endast på denna sida!

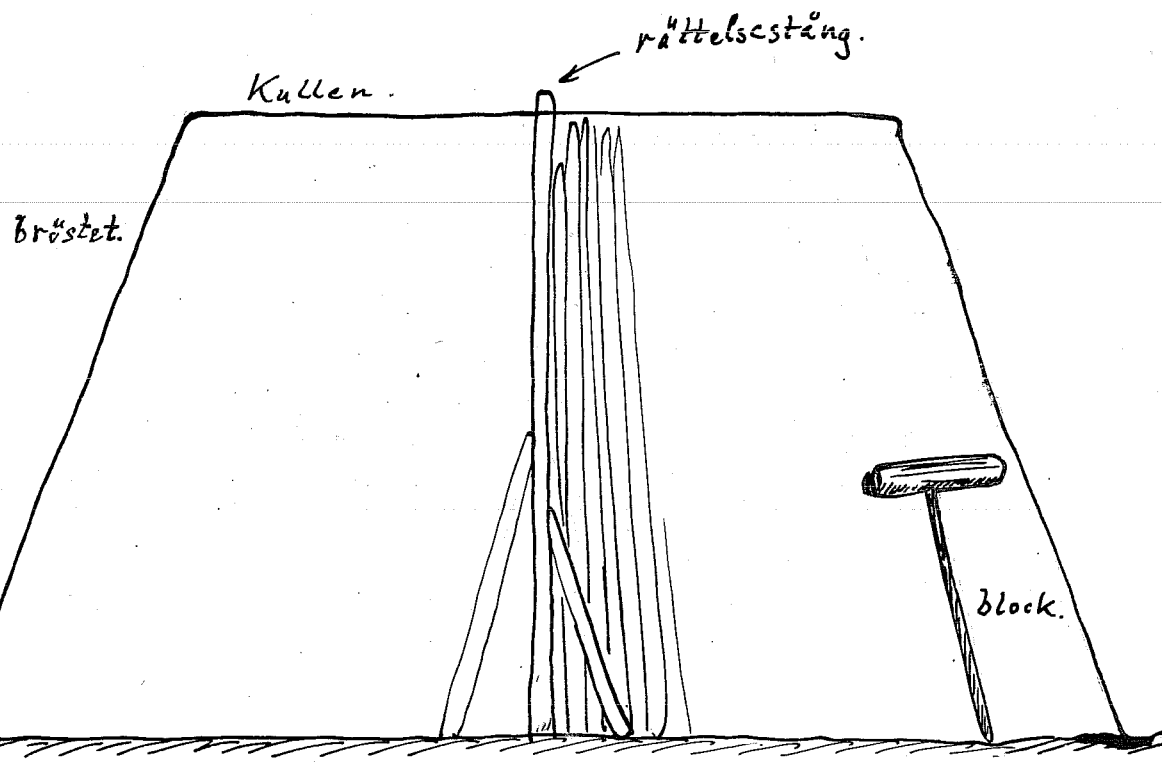
5534

ACC. N:R.

Landskap: Småland.Upptecknat av: G. Hobroh.Härad: Tunaväns.Adress: Helin.Socken: Tuna.Berättat av: S. A. Svensson.Uppteckningsår: 1938.

Född år i

23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVKOLMILA.
genomskärn.

skiss: G. Hobroh 1938.

Skriv endast på denna sida!

5534

ACC. N:R.

Landskap: Småland

Upptecknat av: G. Hobroh

Härad: Tunaländ.

Adress:

Socken: Tuna

Berättat av:

S. A. Jonsson.

Uppteckningsår: 1938.

Född år i

24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

nerre i, runt omkring. Det kunde hända
att man sedan kolfde det som blev kvar
obränt i en ny mila, brandstöt.

Kolet revs ut med "kollaskor", som har
formen av en grov råfsa, vanligen med
järnspinnar, eller stumma träspinnar.

Kollen togs ut i lager runt om milan,
i skivor så att säga. Den las så ut i en
stor ring eller tre ringar runt om: det
kunde fiskeras brinna i den. Man har
i regel ej haft kollador för kolens upp-
läggning och lagring.

Det villan revs använde man till red-
skap, som hade formen av en stor krok,

Skriv endast på denna sida!

5534

ACC. N:R.

Landskap: Småland.

Upptecknat av: S. Hobrogh

Härad: Västmanlän.

Adress:

Socken: Tuna.

Berättat av: S. A. Svendsen.

Uppteckningsår: 1938.

Född år i

25.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av järn, att hugga in i kuitans sida med.
Träskolen, som erhöles vid kol-
ningen, kördes mest till Hagelsrum och
till Storebro maskinvar. Första lästen
togs 9 lygn efter Kolningen. Man fick
basta flakten sjäva. Det gick 12 tummar
i en gammal kolryss, nu går det 14.
I kolryssen, en slags häck, var sidorna
för alltid flätning av ena, botten av
bräder.